

Grypa ptaków – występowanie, zwalczanie i zapobieganie

Henryk Lis

z Katedry Zoohigieny i Profilaktyki Weterynaryjnej Akademii Podlaskiej w Siedlcach

W pierwszych dniach września 2005 r. można było przeczytać w gazetach o zasięgu ogólnopolskim, bądź regionalnym alarmistyczne tytuły: „nadchodzi epidemia”, albo „ptasia grypa nadchodzi z północy”. Pisano m.in.: „choć o ptasiej grypie zrobiło się głośno dopiero w ostatnim czasie, pani (*Laurie Garrett – przyp. red.*) wraz z grupą innych ekspertów już znacznie wcześniej ostrzegała, że wirus H5N1 może stać się współczesną hiszpanką, pandemią na miarę zarazy sprzed wieku” ... nikt tak naprawdę nie wie, jakie konkretne zmiany genetyczne muszą zajść w wirusie, by zamieniał się on z wirusa grypy zwierzęcej, w taki który jest zaraźliwy dla ludzi”; ..., wiadomo, że jednym z kluczowych miejsc są Chiny, szczególnie południowe. Delta rzeki Perłowej to istotne wylęgarnia nowych mikroorganizmów, sprzyja temu klimat, zagęszczenie ludności, dieta, bliskość ludzi i zwierząt. Do tego trzeba dodać niezwykle intensywną wymianę towarów i ludzi z resztą świata” (1). Gdzie indziej podano: „...całodobowe dyżury lekarzy weterynarii, w stan gotowości postawieni policjanci, strażacy, pracownicy sanepidu, a na granicy szczegółowe kontrole transportów drobiu. Nasz region, mimo że zagrożenie ptasią grypą jest minimalne, jest przygotowywany na atak tej groźnej dla nas i zwierząt choroby”. Przypomnijmy jeszcze, że według tej gazety „najbliższe ogniska choroby są na północnym Kaukazie, w południowo-zachodniej Syberii i północnej Finlandii, ale w tej ostatniej pojawił się wirus, który nie atakuje ludzi” (2).

Przy takim rozumieniu i tak nakreślonych zadaniach, przy umiejscowieniu zagrożeń głównie w Chinach i na Syberii, cała sprawa wydaje się zbyt uproszczona, a jednocześnie podejmowane działania okazać się mogą mało skuteczne z ogromną dawką werbalizmu. Uporządkujmy, więc pewne fakty.

Pierwsze ofiary śmiertelne wśród ludzi spowodowane grypą ptaków pojawiły się w Hong Kongu w 1997 r., a ewolucja wirusa jest ciągle wielką niewiadomą. W 2000 r. grypę ptaków stwierdzono we Włoszech, gdzie w 400 farmach indyków likwidacji poddano 11 mln ptaków (3) oraz w Pakistanie. W 2001 r. pojedyncze ogniska

choroby stwierdzano w Hongkongu oraz w Arabii Saudyjskiej (4).

Wysokopatogeny wirus grypy ptaków (highly pathogenic avian influenza virus – HPAIV) serotyp H5N1 izolowano do grudnia 2002 r. w Hongkongu, a w maju 2002 r. w Chile (H7N3; 5). Kolejny rok przyniósł dalsze rozprzestrzenienie się i nasilenie grypy ptaków powodowanej HPAIV.

W okresie od 28 lutego do 22 sierpnia 2003 r. w Centralnym Instytucie do spraw Zwalczania Chorób Zwierząt w Lelystad w Holandii potwierdzono 241 ognisk ptasiej grypy, wywołanej wirusem typu H7N7. Działania zmierzające do likwidacji choroby były oparte na dyrektywie 92/40/EC Unii Europejskiej, w efekcie czego połączono 7 stref objętych kontrolą w dwie – jedną w centrum kraju i drugą w części południowej Holandii. Wszystkie podatne na chorobę ptaki na obszarze 1 km wokół zakażonych farm zostały poddane ubojowi. Na terenach sąsiadujących z Belgią i Niemcami ubojem objęto farmy w obszarach szerszych niż 1 km. Ostatnie ognisko choroby, potwierdzone wynikami badań laboratoryjnych 23 V 2003 r. poddano ubojowi dużo wcześniej, bo 17 IV 2003 r. Ostatnie zakażone stado zostało zlikwidowane 11 V 2003 r. Zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej 2003/428/EC ze wszystkich zapowietrzonych farm usunięto nawóz, poddano je oczyszczeniu i odkażeniu. Ptaki wprowadzone do tych farm po 3 tygodniach poddano ponownemu badaniu serologicznemu, uzyskując wyniki negatywne, wykluczające obecność wirusa grypy ptaków. W ten sposób Holandia spełniła wszystkie wymagania nałożone decyzją 2003/428/EC i 22 VII 2003 r. zniesiono wcześniejsze ograniczenia dotyczące chowu, handlu i obrotu drobiem. Nie stosowano żadnych szczepień, co pozwoliło uznać kraj za wolny od wysokopatogennego wirusa grypy ptaków, zgodnie z wymogami kodeksu OIE z 11 XI 2003 r. (6).

Przypomnijmy jeszcze, że w 241 ogniskach choroby, zachorowało ponad 56 tys. ptaków a likwidacji poddano ponad 30,5 mln sztuk drobiu, co stanowiło prawie 1/3 całej populacji drobiu hodowanego w Holandii (stan pogłowia wynosił 103,6 mln sztuk drobiu). Stało się tak, gdyż wbrew

zaleceniom na terenie, gdzie na 1 km² powierzchni powinno istnieć 10 do 12 ferm, było ich od 20 do 25.

Już w 1992 r. Unia Europejska wydała zalecenia nakazujące zaostrożenie wymagań w celu zapobiegania chorobom drobiu. Przemysł drobiarski poddany został znacznym zmianom. Pomimo to obserwowano dalszą intensyfikację produkcji, krótsze cykle produkcyjne, większe zagęszczenie drobiu na jednostce przestrzeni, skrócenie czasu między opróżnianiem i ponownym zasiedlaniem kurników i inne. Ubój i niszczenie dużej liczby ptaków tylko podejrzanych o kontakt pośredni ze stadami, gdzie stwierdzano chorobę stał się kontrowersyjny z etycznego punktu widzenia, zwłaszcza tam, gdzie wpływ na zdrowie człowieka chorego drobiu, nie mówiąc o podejrzanych, jest dyskusyjny bądź mało znaczący. Masowe uboje powodowały poważne reperkusje w opinii publicznej, środkach masowej informacji, doprowadziły do ogromnych wydatków z budżetu państwa, straty oszacowano na 300 mln euro, straty ponieśli przedsiębiorcy i konsumenci (3, 5).

Choroba przekroczyła granicę i pojawiła się w Belgii oraz Niemczech. 15 kwietnia 2003 r. w Belgii odnotowano podejrzenie grypy ptaków (HPAI) potwierdzone 18 IV 2003 r. wynikami badań laboratoryjnych, w których wykazano wirus H7N7. Między 20 a 23 kwietnia w tej samej prowincji Limburg stwierdzono dalsze cztery ogniska, a następne trzy pojawiły się w prowincji Antwerpia w okresie od 23 do 27 kwietnia 2003 r. Na obszarze 1 km wokół podejrzanych obiektów zlikwidowano drób w farmach i drób przydomowy, a ponadto wybito drób w obrębie 3 km wokół obiektów hodowlanych. Wstrzymano obrót drobiem i jajami wylęgowymi na terenie całego kraju. Po uboju drobiu, oczyszczeniu i dezynfekcji pomieszczeń, zasiedlone stada kontrolowano badaniami serologicznymi i wirusologicznymi. 5 maja 2003 r. zniesiono krajowy zakaz przewozu drobiu i jaj, z wyjątkiem ograniczeń dla prowincji Limburg i Antwerpia, gdzie zakaz obowiązywał do 8 lipca 2003 r. Od 15 lipca 2003 r. nie odnotowano żadnych nowych ognisk ptasiej grypy. Udało się ją zwalczyć bez użycia szczepionek. Ubojowi poddano łącznie 4,1 mln ptaków oraz w efekcie zakazu przemieszczania zlikwidowano 14 mln jednodniowych kurcząt. Zgodnie z kodeksem OIE, kraj uznaje się za wolny od HPAI, jeżeli nie wystąpiły zachorowania w ciągu ostatnich 3 lat bądź po 6 miesiącach od uboju wszystkich zakażonych oraz podejrzanych zwierząt i nie stosowano szczepień. W związku z tym 27 X 2003 r. Belgia ponownie uzyskała status kraju wolnego od wirusa grypy ptaków (6).

13 maja 2003 r. w Niemczech w miejscowości Schwalmtal, pow. Viersen, w północnej Nadrenii-Westfalii, przy granicy z Holandią stwierdzono ognisko grypy ptaków, spowodowane wysoko patogenym wirusem. Natychmiast po oficjalnym podejrzeniu choroby drób z dotkniętego stada, 500 padłych, 8 500 sztuk chorych i 31 900 ptaków podejrzanych o chorobę, został zlikwidowany i zniszczony (6). Od 13 maja 2003 r. nie stwierdzono żadnego przypadku zachorowania ptaków z podejrzeniem HPAI i Niemcy od 10 XI 2003 r. są ponownie uznane za wolne od wirusa grypy ptaków.

W tym czasie doszło do dalszego pogorszenia się sytuacji epizootycznej w krajach Azji. W 2003 r. HPAIV serotypu H5N1 występował w Tajlandii i Wietnamie, gdzie padło bądź poddano ubojowi i zniszczono prawie 40 mln sztuk drobiu. Z powodu zakażenia wirusem grypy ptaków zachorowały tam 32 osoby, z czego 23 zmarły. Z tego samego powodu w Indonezji w 12 prowincjach zlikwidowano 7 mln sztuk drobiu, a w Korei Południowej – prawie 400 tys. sztuk. Choroba wystąpiła w Hong Kongu, Kambodży, Laosie i Chińskiej Republice Ludowej, w tej ostatniej zlikwidowano prawie 10 mln sztuk drobiu. W styczniu 2004 r. Pakistan zgłosił grypę ptaków wywołaną wirusem H7N3 i H5N1 w dwóch prowincjach, gdzie padło 1,8 mln sztuk drobiu (7).

W 2004 r. HPAIV serotyp H5N1 stwierdzono w Kambodży, Indonezji, Japonii, Laosie, Malesji, Chińskiej Republice Ludowej, Republice Korei Południowej, Tajlandii i Wietnamie. W Chińskiej Republice Ludowej stwierdzono 49 ognisk choroby w 16 prowincjach; zachorowało ponad 143 tys. sztuk drobiu, ponad 127 tys. ptaków padło, a ponad 9 mln sztuk poddano likwidacji. W Japonii zanotowano 5 ognisk, ostatnie w marcu 2004 r. W Malesji pojawiło się 10 ognisk choroby przy granicy z Tajlandią. W Wietnamie choroba wystąpiła w 57 prowincjach. W 2004 r. potwierdzono wirus u 27 osób, z czego zmarło 20, a w styczniu 2005 r. u następnych 32 osób, w tym zmarło 15. W Tajlandii choroba wystąpiła w 89 powiatach, w 42 prowincjach. Około 30 mln sztuk drobiu poddano likwidacji. Ponad 300 ognisk rozpoznano w drugiej połowie roku. Stwierdzono 17 przypadków zachorowań ludzi, zmarło 12 osób. W Kambodży w 2005 r. stwierdzono 2 śmiertelne przypadki zakażenia wirusem grypy ptaków u ludzi. W Republice Korei Południowej w 2005 r. z powodu choroby zlikwidowano ponad 200 tys. sztuk drobiu. W Chińskiej Republice Ludowej stwierdzono 519 przypadków choroby u ptaków migrujących. W Pakistanie rozpoznano wirus H7N3 (łagodny) oraz sero-

typ H5N1; likwidacji poddano ponad 1,8 mln sztuk drobiu (6).

Poza Azją i Europą HPAIV pojawił się również w Ameryce Północnej i Afryce. Kanada zgłosiła zachorowanie u 24 tys. ptaków w kilku przemysłowych farmach drobiu, gdzie likwidacji poddano około 19 mln sztuk drobiu. Ognisko grypy ptaków zgłoszono też z USA, gdzie w Teksasie stwierdzono wirus H5N2, ale dalszych zachorowań nie stwierdzono. Kanada i USA są obecnie wolne od HPAI. Dowiedzieliśmy się przy tej okazji, że ostatni przypadek kliniczny grypy ptaków obecność HPAI notowano w USA w 1984 r. (9).

Dzikie ptaki: kaczki, gęsi, łabędzie, mewy są nosicielami wirusów grypy typu A. Epidemiologia i epizootiologia tych wirusów wśród wolno żyjących ptaków jest złożona, jednakże wysoko patogenne szczepy H5 i H7 rzadko występują wśród dzikich ptaków (8).

W listopadzie 2004 r. zwołana *ad hoc* grupa robocza specjalistów zajmujących się grypą ptaków, zebrała się w Teramo (Włochy) celem opracowania zaleceń co do nadzoru nad grypą ptaków i interpretacji przepisów kodeksu zoosanitarnego OIE. Za najbardziej istotne uznano następujące zalecenia.

1. Nie dopuszcza się jakiegokolwiek handlu żywymi ptakami bądź surowcami czy produktami od nich pochodzącymi z krajów, stref bądź obszarów, gdzie występuje grypa ptaków wywołana wirusem HPAI. Handel produktami od ptaków, wśród których stwierdzono HPAI jest dozwolony tylko wówczas, gdy wirus został unieszkodliwiony i nie grozi możliwości zachorowania.
2. Żywe ptaki, jednodniowe pisklęta i jaja wylęgowe mogą być przedmiotami handlu tylko z krajów, stref i obszarów wolnych od grypy ptaków.
3. Mięso drobiowe bądź produkty konsumpcyjne dla ludzi muszą pochodzić z krajów, stref i obszarów wolnych od grypy ptaków.
4. Uwolnione od HPAI kraje, strefy i obszary mogą handlować mięsem drobiowym, jeżeli wykażą, że są wolne od grypy ptaków za pomocą odpowiednich metod wykrywania wirusa w okresie 7–10 dni przed ubojem ptaków lub jeżeli ptaki były przetrzymywane w danym obiekcie od czasu wylęgu bądź przez ostatnie 21 dni i nie było podejrzenia choroby w ciągu tych 21 dni.
5. Dopuszcza się handel jajami z krajów, stref i obszarów wolnych od grypy, jeżeli pochodzą z obiektów wolnych od choroby i są transportowane w nowych jednorazowych opakowaniach.
6. Szczególne problemy spowodowane są obecnością wirusa u dzikich ptaków. Z tego powodu w zasadzie żad-

ne państwo nie może ogłosić się wolnym od wirusa grypy ptaków. Zwrócono uwagę, że propozycja definicji grypy ptaków zapisana w kodeksie zoosanitarnym odnosi się tylko do zagrożenia zdrowia drobiu, który zdefiniowany jest jako: wszystkie ptaki hodowane bądź utrzymywane w niewoli dla produkcji mięsa lub jaj do spożycia, produkcji innych produktów handlowych bądź karmienia innych ptaków. Powyższa definicja nie obejmuje ptaków dzikich i dzięki temu pozwala na uznawanie krajów, stref i obszarów jako wolnych od grypy ptaków.

Ryzyko, jakie populacje dzikich ptaków przedstawiają dla drobiu domowego jest podobne na całym świecie, z wyjątkiem krajów, gdzie migrujące ptaki powodują sezonowo jego wzrost (10).

Od kilku lat istnieje znaczne zagrożenie pojawienia się grypy ptaków. W tej sytuacji należy zachować ostrożność i zdrowy rozsądek. Korzystajmy z doświadczenia tych, którzy poza teoretyczną znajomością choroby i opisywaniem zagrożeń mają praktyczne doświadczenie w ich likwidacji. Przykłady szybkiego i skutecznego uporańia się z chorobą w Holandii, Belgii i Niemczech uczą jak ważne są dobre stosunki sąsiedzkie, wzajemna wymiana informacji i chęć pomocy, a nie zgłaszanie pretensji i podejrzeń.

Piśmiennictwo

1. Rozmowa Piotra Gille z Laurie Garrett. *Rzeczpospolita* z 3–4 IX 2005 r.
2. Szostak R.H.: Kukuryku nadlatuje grypa. *Dziennik Wschodni* z 6 IX 2005 r.
3. Lis H.: 69 Sesja Generalna Międzynarodowego Urzędu do spraw Epizootii. *Życie Wet.* 2001, 76, 564–566.
4. Lis H.: 70 Sesja Generalna Międzynarodowego Urzędu do spraw Epizootii. *Życie Wet.* 2002, 77, 483–485.
5. Lis H.: 71 Sesja Generalna Międzynarodowego Urzędu do spraw Epizootii. *Życie Wet.* 2003, 78, 530–532.
6. Anon.: Animal Health Status and Disease Control Methods in 2003, OIE Paris 72/SG/14/2.
7. Lis H.: 72 Sesja Generalna Międzynarodowego Urzędu do spraw Epizootii. *Życie Wet.* 2004, 79, 641–643.
8. Lis H.: 73 Sesja Generalna Światowej Organizacji do spraw Zdrowia Zwierząt. *Życie Wet.* 2005, 80, 581–583.
9. Anon.: Animal Health Status and Disease Control Methods in 2004, OIE, Paris 73/SG/14/2.
10. Anon.: Draft Final Report 2005, Paris 22–27 May 2005.

Prof. zw. dr hab. H. Lis, Katedra Zoohigieny i Profilaktyki Weterynaryjnej, Akademia Podlaska, ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce